

*Душан Кесић\**

*Факултет безбедности, Универзитет у Београду*

## СТРАТЕШКА КУЛТУРА НЕМАЧКЕ У ПОСТХЛАДНОРАТОВСКОМ ПЕРИОДУ

### Сажетак

Ревитализована моћ Немачке након уједињења, према прогнозама неореалиста, нужно је подразумевала тежњу да се дата моћ етаблира преузимањем централне улоге у Европи. Како се предвиђања неореалиста о „балканизацији“ Европе нису се обистинила, то условљава да се анализи спољне политике Немачке приступи из перспективе која ће акултурално и аисторијско поимање међународне политике неореалиста оплеменили културном и историјском димензијом. Социјално конструктивистички приступ и концепт стратешке културе супротстављају се аисторијским и тзв. „објективним“ варијаблама, у виду материјалних капацитета и технологије. Наведене варијабле бивају интерпретиране кроз „сочива“ стратешке културе, која представља културално утемељено поимање улоге рата у људској цивилизацији. Предмет овог рада јесте сагледавање утицаја који је окончање Хладног рата имало стратешку културу Немачке. Циљ рада састоји се у сагледавању образаца „финих“ промена стратешке културе на нивоу становишта безбедносне политике. Наведени циљ остварен је интерпретацијом кључног стратешког докумената Немачке о безбедносној политици. Анализа стратешке културе потврдила је континуитет темељних вредности, што уједно представља и доминантно становиште у академској литератури која тематизује ово питање. Са друге стране, идентификован

\* [dusankesic@gmail.com](mailto:dusankesic@gmail.com)

је дисконтинуитет становишта безбедносне политике, као начина промоције темељних вредности кроз политику. Измене становишта безбедносне политике биле су нужна последица измењених околности на међународној сцени и потребе за „помирењем“ темељних елемената стратешке културе који су ступили у колизију. Дефинисање улоге оружаних снага јавља се као централни сегмент измене стратешке културе Немачке у постхладноратовској ери.

**Кључне речи:** стратешка култура, Немачка, антимилиитаризам, мултилатерализам, конструктивизам.

## УВОД

Мирољубиво окончање Хладног рата узроковало је трансформацију система међународне политике, истовремено подривајући основне претпоставке и „предвиђања“ неореалиста. Пракса међународне политике негирала је равнотежу моћи, као фундаметални „закон“ неореализма. Међутим, крај Хладног рата не представља једини догађај који није могуће објаснити из перспективе неореализма. Амбивалентно спољнополитичко деловање Народне Републике Кине током овог периода, као и мирољубива спољна политика Немачке након уједињења 1990. године, заједно чине низ догађаја који искачу из матрице образаца међународне политике дефинисаних од стране Волца (*Kenneth Waltz*). Једна од кључних Волцових претпоставки гласи „структура међународне политике је стална, обрасци се враћају, а догађаји бескрајно понављају“ (Waltz 2010: 66-79). Враћање истог, кроз успостављање равнотеже моћи, фундаментални је образац међународне политике према Волцу. Такође, он наглашава да непостојање јасно дефинисаног поретка и организације, условљава да анархија јесте принцип организације међународне политике. Јединице система (државе) разликују се према способностима (моћи) али не и према функцији. Све државе извршавају сличне задатке и теже сличним циљевима. Иако су способности (моћ) којима државе располажу њихова карактеристика, дистрибуција моћи међу јединицама није, она је системски концепт (Исто). Дистрибуција моћи, као есенцијална карактеристика ситсема

међународне политике, подразумева да државе своје деловање руководе у складу са позицијом коју заузимају у датом систему. Ревитализована моћ Немачке остварена уједињењем, према прогнозама неореалиста нужно је подразумевала тежњу да се дата моћ етаблира преузимањем централне улоге у Европи. Међутим, спољнополитичко деловање Немачке се и у постхладноратовском периоду заснивало на вредностима и принципима утемељеним на самом почетку Хладног рата. Крај Хладног рата и уједињене Немачке, подразумевали су предвиђање о неизбежном повратку немачке војне моћи. Заговорници таквог сценарија, представници неореализма, узрок томе налазили су у промени дистрибуције моћи у међународном систему и порасту немачке способности и воље да употреби своју моћ. Уједињење Немачке изродило је предвиђање о „балканизацији“ Европе, услед страха инфериорних суседа који би имали тешкоће у стварању балансирајуће колације (Mearsheimer 1990). Стицање пуног суверенитета Немачке подразумевало је смањену зависност у односу на Западне савезнике, истовремено узрокујући страх у вези са њеним будућим спољнополитичким деловањем које би могло бити реализовано „са мање бенигном везом између војске, политике и друштва“ (Longhurst 2000, 7). Страхови по питању спољнополитичке стратегије Немачке свој корен налазе у периоду милитаристичке историје Немачке, тачније, током покушаја успостављања Другог и Трећег рајха. У наведеним периодима војска је имала централну позицију у креирању државне политике. Према неореалистима, повратак Немачке реалполитике био је нужан исход промене дистрибуције моћи у међународном систему. Како су „предвиђања“ неореалиста још једном била погрешна, неопходно је спољу политику Немачке сагледати из перспективе која ће акултурално и аисторијско поимање међународне политике неореалиста оплеменили културалном и историјском димензијом.

Увођење културе у домен стратешких студија донело је социолошки заокрет и преиспитивање темеља научне дисциплине успостављених на рационалистичко-материјалистичким поставкама. Наиме, спољна политика је углавном била одређена кроз категорије моћи и националног интереса, иманентне свим државама према реалистима, са друге

стране, културална перспектива полази од идентификације специфичних националних фактора који условљавају формулисање и спровођење спољне политике. Концепт стратешке културе, утемељен 1977. године од стране Џека Снајдера (*Jack Snyder*), представља призму која омогућава идентификовање вредности које чине темељ националне културе које имају утицаја на поље стратешког мишљења и деловања (*Snyder 1977*). Концепт стратешке културе пружао је из перспективе неокласичних реалиста објашњење за сва она понашања у међународној политици која одступају од неореалистичких принципа међународне политике. Иако се утемељење овог концепта везује за реализам, његова свеобухватна теоријска еволуција остварена је у оквиру конструктивистичке парадигме.

Поред неореалистичког „повратка у будућност“ политике моћи у Европи, друга школа мишљења почивала је на становишту да је Немачка постала „цивилна сила“ (*civilian power*), и према томе њена спољна политика заснива се на вредностима који чине темељ идентитета Западне Немачке од 1949. године (*Longhurst 2010*). За разлику од реалиста, конструктивисти међународне односе тумаче превасходно са идеалистичког, уместо материјалистичког аспекта, при томе сматрајући да друштвена стварност не представља објективну категорију (*Weber, 2013*). Вент (*Alexander Wendt*) истиче да је међународна политика друштвено конструисана на два начина: фундаменталне структуре међународне политике су друштвене пре него материјалне (тврдња супротна материјализму); ове структуре превасходно обликују идентитете и интересе актера, а на искључиво њихово понашање (тврдња супротна рационализму) (*Wendt 1995*). Дакле, неореалистичком материјализму, конструктивизам супротставља друштвено конструисане идеје и идентитете актера, као кључни елемент у изградњи природе анархије и међународне политике. Према Џонстону, (*Alastair Ian Johnston*), конструктивистичка перспектива стратешке културе подразумева супротстављање аисторијским и тзв. „објективним“ варијаблама, у виду материјалних капацитета и технологије. Наведене варијабле у конструктивистичкој перспективи уживају секундарни значај, јер бивају интерпретиране кроз „сочива“ стратешке културе.

То значи да су стратешки избори мање зависни од промене у објективном стратешком окружењу, јер историјски укоренење стратешке преференције одређују одговор на ове варијабле (Johnston 1995). Дакле, према конструктивистима, значење материјалних варијабли одређено је поимањем међународне политике укоренењем у националној култури. Културалне претпоставке дају значење материјалним варијаблама, и према томе, промене дистрибуције моћи у међународном систему немају независан и детерминистички ефекат на државе, већ се опажају кроз „перцептуална сочива“ стратешке културе.

Анализа стратешке културе Немачке у пост-хладноратовском периоду укључиће модел промена промена стратешке културе Кери Лонгхурст (*Kerry Longhurst*) (Longhurst, 2000). Крај Другог светског рата представљао је уједно и крај милитаристичке/реалполитичке стратешке културе Немачке, па је успостављање новог (западног) идентитета Немачке условило и нове темељне елементе стратешке културе (антимилитаризам и мултилатерализам). Предмет овог рада јесте приказ утицаја који је окончање Хладног рата имало стратешку културу Немачке, са циљем да се сагледају обрасци „финих“ промена стратешке културе на нивоу становишта безбедносне политике. Наиме, истраживачке студије које проблематизују стратешку културу Немачке сугеришу њен континуитет у постхладноратовској ери (Berger 1998; Duffield 1999; Hoffmann & Longhurst 1999; Longhurst, 2000; Augustinus 2018). Наведено биће проверено употребом три Џонстонове варијабле за идентификовање стратешке културе (улога рата, природа непријатеља и ефективност употребе силе) (Johnston 1995). У фокусу овог рада јесте „фино подешавање“ стратешке културе, које ће бити сагледано кроз интерпретацију кључног стратешког документа Немачке о безбедносној политици, познат под називом „Бела књига“ (*White paper*), усвојеним у периоду од 1994. до 2016. године. Интерпретација стратешких докумената у постхладноратовској ери има за циљ да омогући увид у обрасце промена становишта безбедносне политике у односу на хладноратовски период. Наиме, овај ниво стратешке културе представља начин промоције фундаменталних вредности кроз политику (Longhurst 2000). Уједно, чини флексибилнију димензију стратешке културе, којом се

фундаменталне вредности могу „прилагођавати“ владајућим околностима у међународној политици. Како је Немачка у постхладноратовској ери по први пут ангажовала своје оружане снаге ван националне територије након Другог светског рата, претпоставља се да је то остварено редефинисањем становишта безбедносне политике примарно на плану улоге оружаних снага.

## КОНЦЕПТ СТРАТЕШКЕ КУЛТУРЕ

Утемељење концепта стратешке културе у науци о међународним односима настаје на трагу критике теорије игара, као владајуће парадигме стратешког промишљања у хладноратовском периоду. Штавише, етноцентристичка устројеност стратешких студија, које у својој основи садрже америчку визију света и политике, подвргнута је оштрој критици услед своје једнодимензионалности (Booth 1979). Тежећи да теорији игара супротстави алтернативни приступ анализи стратешког мишљења и деловања, Џек Снајдер уводи концепт стратешке културе. Главна претпоставка од које Снајдер полази подразумева да ни америчке ни совјетске доктрине нису лишене културолошког утицаја (Snyder 1977). Снајдер наводи да; „стратешка култура може бити дефинисана као укупан скуп идеја, условних емоционалних одговора и обрасаца уобичајеног понашања које су чланови националне стратешке заједнице акумулирали кроз учење или имитацију и које деле међусобно у односу на нуклеарну стратегију“ (1977, 9). Совјетска стратешка мисао формулисана је кроз сучељавање са јединственим проблемима у специфичном окружењу, стога ће и совјетска стратешка култура садржати одређене елементе који се могу посматрати као јединствени (Исто.). Концептуализација стратешке културе укључује поделу на три генерације аутора. Поред Снајдера, аутор прве генерације, Колин Греј (*Colin S. Gray*), сматра да „стратешка култура пружа контекст за разумевање, пре него за објашњење узрочности“ (Gray 1999, 48). Наведена теза представља фундаменталну премису прве генерације, која подразумева да култура пружа контекст за понашање, али не имплицира непосредну узрочно-последичну везу, која би значила да је

свако понашање одређено културним претпоставкама. Греј одређује концепт наводећи де се „стратешка култура састоји од социјално конструисаних и пренетих претпоставки, навика, традиције, и преферираних метода деловања - то јесте, понашања – који су мање или више специфични за одређењу географски засновану безбедносну заједницу“ (Gray 1986, 28). Дакле, Греј као и Снајдер сматра да се стратешка култура заснива на националној култури, традицији и вредностима иманентним једној друштвеној заједници.

С обзиром на теоријске поставке свог свог становишта блискост са првом генерацијом у исказује ауторка Кери Лонгхурст. Она стратешку културу одређује као „карактеристичан скуп веровања, ставова и праксе у односу на употребу силе, који су неговани од стране колектива и настају постепено током времена, кроз јединствен историјски процес. Стратешка култура је постојана током времена ...она је обликована под утицајем развојних периода и може да се промени, било фундаментално или парцијално, у критичним периодима које колектив искуси“ (Longhurst 2004, 19). Лонгхурст сматра да „логика стратешке културе лежи у централном уверењу да су колективне идеје и вредности о употреби силе важни конститутивни фактори у дизајнирању и извршавању безбедносних политика држава“ (Исто). Аналогно Снајдеру, Лонгхурст истиче да се стратешка култура формира кроз историјски период развоја колектива, који као део свог националног идентитета и културе инкорпорира и својствене вредности, ставове и веровања у односу на употребу силе.

Друга генерација, представљена у становишту Бредлија Клајна (*Bradley S. Klein*), фокусирана је на проучавање реторике елите, јер сматра да она има за циљ легитимацију војних активности држава. Према његовом становишту, стратешка култура укључује „разноврсне приступе насиљу и начине на који државе могу легитимисати употребу насиља против наводних непријатеља...истраживање стратешке културе је истраживање културне хегемоније организованог државног насиља“ (Klein 1988, 135). Родоначелник и најпроминентнији представник треће генерације, Алистер Џонстон, одређује концепт наводећи: „стратешка култура је интегрисани „систем симбола“ (нпр. аргументације, структуре, језика, аналогije,

метафоре) који делује на успостављање свеprisутних и дуготрајних стратешких преференција формулисањем концепата улоге и ефикасности војне силе у међудржавним политичким питањима и обвија ове концепције са таквом ауром чињеничности да стратешке преференције изгледају јединствено реалистичне и ефикасне“ (Johnston 1995, 33-47). Џонстон наводи да се стратешка култура као “систем симбола” састоји од основних претпоставки о улози рата у људским односима, о природи противника и ефикасности употребе силе. Заједно ова три елемента чине централну парадигму стратешке културе (Исто). Под централном парадигмом подразумева се да наведена три елемента чине три есенцијалне варијабле које омогућавају идентификовање и дефинисање стратешке културе одређене државе.

Према Лонгхурст стратешка култура обухвата три елемента. Прво, постоје дубљи, основни елементи који своје порекло воде из првобитне или формативне фазе, ови елементи се називају „темељним“ (*foundational elements*) (Longhurst, 2004). Темељни елементи укључују основна веровања у односу на употребу силе и чине срж стратешке културе. Ови елементи су веома отпорни на промене. Проширење ових темељних елемената јесу видљиве манифестације стратешке културе, у виду дугорајних политика и пракси, које се односе и примењују у односу на суштину стратешке културе, а према спољашњем окружењу, обезбеђујући канале значења и примене. Ови аспекти стратешке културе се називају „регулаторним праксама“ (*regulatory practices*), и оне су мање отпорне на промене. Средишњи елемент између претходно поменута два јесу „становишта безбедносне политике“ (*security policy standpoints*). Реч је о тренутним, широко прихваћеним интерпретацијама о томе како темељне вредности промовисати кроз политику, на начин да одреде преференције у погледу избора политике (Исто). Темељни елементи, као фундаментални ниво стратешке културе према Лонгхурст, представљају претходно наведене варијабле идентификоване од стране Џонстона. Према томе, промене темељних елемената могу се утврдити испитивањем наведене три варијабле.

Када је реч о променама стратешке културе, Лонгхурст разликује две врсте, „фино подешавање“ (*fine-tuning*) и



„фундаменталне“ (*fundamental change*) промене. Прва врста се чешће дешава и она подразумева да стратешка култура у новим ситуацијама бива fino подешена или прилагођена кроз измењена становишта безбедносне политике, како би се подударала са темељним вредностима. Када је реч о фундаменталним променама, оне су много ређи феномен, дешавају се када су последице неких догађаја толико снажне да негирају постојећу стратешку културу и утичу на формулисање нових темељних вредности, што води формулисању нових политика и праксе (Исто). Позивајући се на становишта Џонстона и Лонгхурст, у фокусу овог рада јесу „фине“ промене стратешке културе, које ће бити сагледане посредством интeрпретације становишта безбедносне политике Немачке у постхладноратовској ери.

## СТРАТЕШКА КУЛТУРА НЕМАЧКЕ ТОКОМ ХЛАДНОГ РАТА

Период Трећег рајха подразумевао је „нездраве цивилно-војне односе“, који су омогућили централну улогу војске у друштвеним процесима, изградњи нације и формулисању спољне политике. Темељна улога милитаризма у изградњи државе, у Прусској и Немачкој, подразумевала је да је војска одређивала политичку судбину целокупне нације. Улога војске у креирању идентитета две Немачке након 1949. године поново је била од примарног значаја. Формирање Будесвера представљало је симбол раскида са традицијом прошлости и темељ „новог идентитета, међународне рехабилитације и политичке еволуције“ (Hoffmann & Longhurst 1999, 146-147). Реконцетуализација цивилно-војних односа имала је за циљ да онемогући постојање војске као „страног тела“ или „државе у држави“. Стога је нови концепт цивилно-војних односа интегрисао војску у друштву и демократски поредак, на начин да је унутрашња организација војске презентовала темељне друштвене нормe (Исто). Од окончања Другог светског рата и „нултог часа“ (*Stunde Null*) долази до успостављању новог идентитета Западне Немачке. *Нулти час* симболизује „потпуну физичку, моралну и психолошку трауму“ која се појавила у Немачкој након Другог светског рата (Исто 146).

Управо се *нулти час* јавио као узрок преиспитивања концепата идентитета, национализма и моћи јер су се претходна становишта ових питања показала као погубна по Немачку и међународну заједницу. Главна карактеристика *нултог часа* огледала се у предности политичких над милитантним идејама у процесу изградње оружаних снага. Он се испољио кроз егзогене и ендogene факторе, први, у виду утицаја савезника на демилитаризацију Немачке, и други, кроз друштвени легитимитет такве политике савезника. *Нулти час* је донео чувену синтагму „никада више“, којом је изграђен јасан став да војна моћ неће бити кључна одредница спољнополитичког деловања (Исто 147). Најбољи доказ ових егзогенних и ендогених утицаја нултог часа јесте „Основни закон“ (*Basic Law*) којим није предвиђена будућност оружаних снага, чиме је Западна Немачка била држава без војске све до 1956. године када су у њега унети безбедносни и војни закони (Исто).

Лонгхурст истиче да је наоружавање Западне Немачке након Другог светског рата превасходно било резултат потребе за укључивањем у систем колективне безбедности, улога Бундесвера одређена је као искључиво дефанзивна. У дефинисању улоге и позиције Бундесвера, кључно одредница били су цивилно-војни односи. Тачније, тежња за интеграцијом оружаних снага у државу и друштво на начин који ће избећи некадашњу аутономију (Longhurst 2000). Увођење обавезног војног рока у Западној Немачкој оправдано је чињеницом да се тиме постиже отклон у односу на милитаристичку историју оружаних снага, које су уживале елитни и професионални статус и стварале апсолутистичку државу. Поред тога, долази до наглог слабљења милитаризма, војска више није представљала симбол националног јединства, идентитета и поноса. Наступа и трајна исцрпљеност национализма, национална држава више није перципирана као организациони принцип, то је омогућило раскид са традицијом милитаризма и националној одбрани заснованој на реалполитици, која је уживала суверенитет у планирању и реализацији политика (Исто 17). Лонгхурст је идентификовала *темељне елементе* стратешке културе у Западној Немачкој у виду прекидаса историјом милитаризма и национализма. Такве фундаменталне промене условиле су да становишта безбедносне политике током Хладног рата

почивају на: а. аверзији према унилатерализму и лидерству у области безбедности; б. промоцији стабилности са акцентом на одвраћање; с. генерална уздржаност по војним питањима појачана антимилиитаристичким сећањима; d. посвећеност одговорној безбедносној политици; е. тежња ка потпуној интеграцији Будесвера у друштвени и политички систем; g. кооперација, компромис и изградња конзенса на унутрашњем и међународном плану у погледу безбедносних питања (Исто 120-121). Наведена становишта безбедносне политике промовишу темељне вредности стратешке културе на начин да се употреба силе ни у ком облику не сматра легитимним средством. Политички дијалог и сарадња на унутрашњем и међународном плану кључне су одреднице деловања у политичкој сфери.

### **СТРАТЕШКА КУЛТУРА НЕМАЧКЕ НАКОН УЈЕДИЊЕЊА 1990. ГОДИНЕ**

Окончање Хладног рата подразумевало је очекивање и захтеве Запада за активнијим војним учешће Немачке у међународним операцијама. Таква очекивања била су дијаметрално супротна антимилиитаристичкој спољној политици Немачке. У одговору на такве захтеве започет је процес постепених промена како би се оправдало учешће оружаних снага у операцијама ван националне територије (Hoffmann & Longhurst 1999). Западни савезници сматрали су да је Немачка „сазрела“ да нормализује своју спољну политику, превасходно на плану ограничења која постоје у погледу употребе силе (Brummer & Oppermann 2016). Очекивања о „нормализацији“ немачког односа према употреби оружаних снага указала су на колизију темељних вредности стратешке културе дефинисаних током Хладног рата. Немачка је била условљена да своју декларативну подршку и приврженост Западу искаже и у пракси, кроз учешће у међународним операцијама. Испуњавање ове обавезе подразумевало је превазилажење ограничења стратешке културе у погледу употребе оружаних снага.

Иницијални покушај превазилажења наведених ограничења везује се за укључивање у Заливски рат, слањем војне

технике, што је уздрмало темеље стратешке културе и довело до колизије антимилиитаризма и мултилатерализма. Рат у Југославији указао је на то да постоји начин за употребу оружаних снага који би се нашао између пацифизма и милитаризма, показујући да уздржаност од употребе силе више није опција у постхладноратовском свету (Longhurst 2004). Немачка је пронашла пут за употребу оружане силе реартикулацијом становишта безбедносне културе, чија измена је омогућила баланс наведених вредности стратешке културе. Постхладноратовска ера донела је ново глобално безбедносно окружење, са уједињеном Немачком која је повратила пуни суверенитет. Насупрот очекивањима, ове промене нису утицале на промену темељних елемената стратешке културе. Напротив, дошло је до њихове реинтерпретације кроз становишта безбедносне политике, и последично у виду политика и пракси. Према Лонгхурст, стратешка култура Немачке је доживала „фино подешавање“ у периоду од 1989-90. године (Исто 137). Редифинисање становишта безбедносне политике омогућило је промену приступа у вези са употребом оружаних снага и њиховим ангажовањем у мултилатералним операцијама. Ипак, Авганистан и Ирак указали су на ограничења која намеће стратешка култура у погледу примене силе, иако је иницијално учешће у мултилатералним операцијама представљало сигнал још шире и активније подршке Западу. Немачка је на бројне начине култивисала мање ригидан и рестриктиван приступ употреби оружаних снага, у односу на специфичне околности (Исто). Готово идентично становиште износи и Софија Бекер (*Sophia Becker*), она наводи да „немачка политичка, политичко-војна, национално-безбедносна или стратешка култура (у зависности од тога који концепт је употребљен) може бити подељена на два фундаментална стуба: антимилиитаризам и мултилатерализам“ (Becker 2013, 13). Приказом кључних стратешких докумената Немачке у области безбедносне политике, има се за циљ остварити увид у континуитет или промену темељних вредности стратешке културе у постхладноратовској ери. Затим, као следећи циљ поставља се испитивање начина промоције темељних вредности кроз становишта безбедносне политике.

## **БЕЛА КЊИГА ИЗ 1994. ГОДИНЕ**

Прва Бела књига, као фундаментални стратешки документ који поставља основне смернице спољне и безбедносне политике, објављен је 1994. године. У поглављу које говори о безбедносној политици за будућност, наводи се да је Немачка окружена пријатељским и партнерским демократским државама. То подразумева да ће она имати посебну одговорност у развоју пријатељских односа са државама Централне и Источне Европе, на основу снажне оданости НАТО пакту и процесу интеграција Европске Уније. Немачка као члан УН, НАТО, ОЕБС и ЕУ, обавезна је да начини допринос заједно са другим нацијама. Стога, она мора формулисати спољну политику која је окренута будућности и подразумева допринос решавању проблема који затичу Немачку и Европу у међународној заједници (German Federal Ministry of Defence [BVMG], 1994). Примат мултилатералних облика сарадња у погледу решавања политичких и безбедносних питања указује на то да се рат не посматра као инхерентна карактеристика међународне политике. Рат је могуће превазићи сарадњом, томе у прилог говори и поимање држава из окружењу као пријатеља и партнера. Према томе, промоција сарадње намеће се као фундаментални принципи спољнополитичког деловања Немачке. Претходно наведено потврђује и теза да, класичне одговорности државе у смислу благостања, безбедности и напретка не могу бити остварене без међународне сарадње (BVMG 1994). Тиме се недвосмислено указује на значај сарадње и мултилатерални приступ у спољнополитичким активностима, који представља антипод националистичке и милитаристичке спољнополитичке праксе у првој половини 20. века.

Улога Бундесвера промењена је у односу на период хладноратовског антагонизма, када је она подразумевала искључиво војно одвраћање и одбрану од војне агресије са Истока. Данас је то превенција напада на Немачку и њене савезнике. Бундесвер представља савезничку армију, која пружа важан допринос НАТО снагама, и помаже у промоцији међународне сарадње и интеграције, нарочито у Европи (BVMG 1994). Овим стратешким документом јасно је назначена

промена улоге оружаних снага, које су прешле пут од пасивног до активног актера. Оправдање активније улоге оружаних снага остварено је кроз мултилатерални оквир сарадње и обавеза које произлазе из чланства у алијанси. У погледу улоге оружаних снага наводи се да оне штите безбедносне интересе Немачке и чине је способном да предузме политичке акције према обавезама које произлазе из чланства у савезу. Радикална промена безбедносног окружења и повећана одговорност Немачке утицали су на улогу, мисије и структуру Бундесвера, које од 1990. године трпе своју највећу трансформацију у периоду након Другог светског рата. Бундесвер ће остати војска регрута, на темељу историјско-политичких, безбедносних, друштвених и војних основа. Војна обавеза представља део одбрамбене културе који је настао кроз деценије од краја Другог светског рата (BVMG 1994). Улога оружаних снага одређена је као гарант способности за извршавање обавеза које са собом носи чланство у савезу. Дакле, употреба оружане силе сматра се легитимном у случајевима заштите универзалних вредности под покровитељством савезника.

Преамбула Устава Немачке заснива се на ставу да је спољна и безбедносна политика усмерена ка остваривању мира у свету. Циљ спољне политике јесте остваривање мира у региону и на глобалном нивоу уз употребу политичких средстава (дијалога, сарадње и одбрамбене приправности). Језгро немачке безбедносне политике чини пријатељство и блиска сарадња са савезницима. Важан фактор јесте и сарадња са државама из других региона значајних за безбедност Немачке и Европе (BVMG 1994). Дакле, употреба силе не представља легитимно и ефективно средство спољнополитичке праксе. У оквиру стратешког документа идентификоване су следеће мисије Бундесвера: а. заштита Немачке и њених грађана од политичке уцене и опасности споља; б. унапређена војна безбедност и европска интеграција; в. одбрана Немачке и њених савезника; г. подршка миру у свету и међународној безбедности према Повељи УН (BVMG 1994). Наведене мисије Бундесвера јасно указују на промену њихове улоге у односу на хладноратовски период, када је њихова мисија подразумевала искључиво пасивно и дефанзивно оријентисано деловање на плану одбране и одвраћања. Криза спољнополитичког

идентитета Немачке након Хладног рата узрокована је управо питањем улоге оружаних снага. Решење за кризу идентитета, с обзиром на захтеве савезника и ограничења стратешке културе у погледу употребе силе, било је оправдање да се ангажовање Бундесвера спроводи са циљем спречавања рата и сукоба у међународној заједници. Тиме је Немачка успела да помири темељне вредности стратешке културе који су ступиле у колизију услед унутрашњих ограничења и савезничких очекивања. Антимилитаризам и мултилатерализам су артикулисани и обједињени редефинисањем становишта безбедносне политике, којима је мултилатерализам одређен као средство за превенцију милитаризма и рата у међународној заједници.

### **БЕЛА КЊИГА ИЗ 2006. ГОДИНЕ**

Друга Бела књига апострофира да безбедносна политика Немачке почива на свеобухватном поимању безбедности, што значи да је окренута будућности и заснована на мултилатералном приступу. Безбедност не може бити остварена напорима једне нације или употребом искључиво оружаних снага, неопходно је применити свеобухватан приступ који подразумева умрежену безбедносну структуру. „Трансатланско партнерство представља основу Немачке и Европске безбедности, НАТО ће наставити да буде камен темељац будуће Немачке безбедносне и одбрамбене политике“. (BVMG 2006, 6-7). НАТО пружа „јединствене политичке и војне инструменте за очување и успостављање мира. Дугорочно гледано, глобални изазови безбедности Немачке неће бити успешно превазиђени без ефективног трансатланског савезништва заснованог на узајамном поверењу између држава чланица“ (2006, 6-7). Становишта безбедносне политике Немачке нису се суштински променила у односу на Белу књигу из 1994. године. Мултилатерализам је апострофиран као фундаментална детерминанта спољне и безбедносне политике. НАТО је идентификован као главни мултилатерални оквир сарадње и унапређења безбедности на међународном плану.

Од средине 90-их година, организације виталне за безбедност Немачке (НАТО, Европска Унија и Уједињене нације) значајно су еволуирале и прилагодиле се на нове ризике

и изазове. Као резултат тога, државе чланице ових организација преузеле су нове одговорности. Услед тога, оружане снаге Немачке учествовале су у операцијама на Балкану, Кавкаском региону, Афричком рогу, Блиском истоку, Афричком континенту и у Азији. Будесвер је пратио пут транзиције у експедициону силу, што је утицало на свеукупну трансформацију (BVMG 2006). Еволуција безбедносних организација чији је Немачка члан, а превасходно НАТО, условила је потребу да се она као равноправан члан прилагоди новим одговорностима и задацима. Прилагођавање се примарно манифастовало на плану улоге Бундесвера, који је трансформисан у експедициону силу. О томе говори учешће у бројним мировним операцијама под вођством савезника. Претходни стратешки документ из 1994. године истакао је војну подршку савезничким активностима као једну од мисија, док је новим стратешким документом екслицитно наведено да се учешће Бундесвера у мировним операцијама подразумева као главна мисија. Дакле, ангажовање оружаних снага ван територије Немачке није више била табу тема, у прилог томе говори наратив садржан у стратешком документу из 2006. године.

Немачка безбедносна политика утемељена је на вредностима дефинисаним Уставом, дате вредности јесу превенција регионалних криза и конфликта, суочавање са глобалним изазовима, заштита људских права и јачање међународног поретка заснованог на међународном праву. Бундесвер представља један од инструмената свеобухватне и проактивне безбедносне и одбрамбене политике, његове мисије су: а. гарантовање капацитета да се делује у спољној политици; б. допринос Европској и глобалној стабилности; в. очување националне безбедности и одбране; г. асистенција у одбране савезника; д. подстицање међунационалне одбране и интеграције. (BVMG 2006, 9). Наведене мисије готово су идентичне мисијама наведеним у документу из 1994. године. Оно што чини *sui generis* карактеристику безбедносне политике Немачке дефинисане 2006. године, у односу на претходни документ, јесте наглашавање проактивне димензије, која оправдава још активније ангажовање у активностима НАТО пакта. Устав Немачке подразумева посвећеност очувању мира, уједињењу Европе, јачању међународног права, мирољубивом решавању спорова,



интеграцији у систем колективне безбедности. Дакле, Немачка безбедносна политика је мултилатерална по својој природи. Кључне детерминанте будуће безбедносне политике Немачке нису војне, већ социјалне, економске, еколошке и културне, и оне могу бити остварене искључиво кроз мултинационалну сарадњу. Главни савезници Немачке јесу НАТО, ЕУ, ОЕБС и УН. Према томе, безбедносна политика посвећена је ефективном мултилатерализму, заснованом на схватању да међународни изазови могу бити савладани само кроз сарадњу са партнерима (2006, 22-24). Прегледом новог стратешког документа нису идентификоване суштинске промене становишта безбедносне политике. Она и даље почивају на темељним вредностима иницијално дефинисаним након Хладног рата. Језгро спољне и безбедносне политике чини опредељеност за мултилатералне облике сарадње. Искорак остварен стратешким документом из 2006. године састоји се у разбијању табуа у вези са употребом оружаних снага, који је постојао нешто више од пола века. Бела књига из 2006. године указује на чињеницу да је Немачка успела да артикулише непосреднији и отворенији однос према питањима употребе оружаних снага у међународним операцијама. Овај успех остварен је захваљујући дефинисању улоге оружаних снага примарно кроз призму међународних обавеза које произлазе из статуса равноправног члана НАТО алијансе.

### **БЕЛА КЊИГА ИЗ 2016. ГОДИНЕ**

У стратешком документу из 2016. године, на самом почетку наводи се да је национални идентитет Немачке, и начин разумевања безбедности, дефинисан поукама из прошлости. Поуке подразумевају милитаристичку историју Немачке, и као такве чине важан део националног идентитета и Устава Немачке. „Истовремено немачки идентитет је нераздвојно везан за Европски идентитет“. (BVMG 2016, 15). Такође, идентитет Немачке укључује свеобухватан приступ безбедности, који подразумева не само одсуство рата и остваривање безбедности државе и грађана, већ и унапређење услова живота и оснаживање норми међународног права. Наоружавање Немачке 50-их година 20. века било је повезано са политичком и војном интеграцијом у НАТО алијансу.

Бундесвер је тада био, као и данас, посвећен мултилатералном облику деловања, што подразумева да је Немачка опредељена за међусобну зависност у домену безбедности (2016, 22-23). Најновији стратешки документ Немачке по први пут имплицитно указује на стратешку културу, као својствен начин разумевања безбедности Немачке утемељен на вредностима које чине антипод историје милитаризма. Претходна стратешка документа наводила су карактеристике безбедносне политике, а сада се по први пут говори у аутентичном разумевању безбедности. Национални идентитет Немачке утемељен је на вредностима које представљају отклон и негацију милитаристичке и националистичке историје.

Безбедносна политика Немачке одређена је географским положајем у срцу Европе, чланством у ЕУ, економском снагом и посвећеношћу очувању мира у складу са чланом 26 Устава. Међу безбедносним интересима Немачке издвајају се посвећеност заштити савезника, међународног поретка на темељу међународног права, продубљивање процеса европских интеграција и консолидација трансатланског партнерства. Ипак, неопходно је да се одлучније демонстрира посвећеност безбедности, миру и владавини међународног права. Безбедност Немачке заснована је на снажној вези са НАТО и ЕУ, јер без јачања сарадње није могуће превазићи бројне изазове, стога је неопходно даље развијти ова два стуба безбедности. Већа посвећеност миру, безбедности и владавини права имплицира на снажнију везу и сарадњу са НАТО пактом, с обзиром на чињеницу да се овај савез јавља као главни стуб безбедности и уједно механизам путем којег се дате вредности промовишу и штите (BVMG 2016, 6).

Перцепција Немачке као кључног играча у Европи од стране других држава, не мења њену приврженост мултилатералном приступу у остваривању безбедности. Савезништво, партнерство и други типове заједница представљају форме мултилатералног приступа. Оружане снаге Немачке су једне од највећих у Европи, што их чини доступним за разноврсне мултилатералне операције. (BVMG 2016, 23). Иако поседује највише моћи у Европи, како политички тако и економски, наглашено је да Немачка остаје привржена идентичним темељним вредностима стратешке

културе. Њену спољну и безбедносну политику одређује мултилатерални приступ, сарадња и зависност од партнерства са другим државама у остваривању безбедности. Примена силе, као средство остваривања спољнополитичких циљева, легитимна је само кроз мултилатерални ангажман у оквиру активности које спроводе савезници.

Улога Немачке променила се стицањем пуног суверенитета, постало је јасно да она има иста права, обавезе и одговорности као и свака друга држава у међународној политици. Као и други европски савезници, Немачка је суспендовала обавезно служење војног рока и реконструисала своје оружане снаге у складу са потребама. „Мултинационална сарадња и интеграција остаће кључни фактори у обликовању Бундесвера у будућности” (BVMG 2016, 139). Обавезна служење војног рока било је тековина хладноратовског периода, и један од кључних елемената новог идентитета Немачке, који је омогућио раскид са традицијом елитног статус војске у друштву. Ова промена Бундесвера начињена ја ради нових задатака који проистичу из чланства у НАТО, тиме је примат у дефинисању Бундесвера приписан потребама које произлазе из мултилатералних активности.

И најновија безбедносна политика предвиђа идентичне мисије Бундесвера, очување територијалног интегритета и суверенитета, допринос партнерима и савезницима у супротстављању безбедносним претњама, одбрана савезника и промовисање безбедности и стабилности као и мултинационална сарадња. (BVMG 2016, 60). Мисије оружаних снага остају идентичне као и у претходним стратешким документима. Срж промена у новијим стратешким документима у односу на онај из 1994. године, чини сам дискурс, који је ослобођен иницијалних стега које су наступиле по окончању Хладног рата у периоду трансформације улоге оружаних снага. Према томе, Немачка је успела да нормализује однос према употреби оружаних снага, то потврђује и сам наратив о Бундесверу и његовим мисијама и будућности.

## ЗАКЉУЧАК

Интерпретација основних становишта безбедносне политике садржаних у кључном стратешком документу Немачке имплицира да постхладноратовска ера није утицала на промене темељних елемената стратешке културе. Наведено потврђује приказ првог стратешког документа о безбедносној политици усвојеног 1994. године, који показује да се темељне вредности стратешке културе, дефинисане након Другог светског рата, нису промениле. Мултилатерализам, перцепција других држава као пријатеља и антимилиитаризам говоре у прилог становишта о Немачкој као *цивилној сили*. Дакле, антимилиитаризам и мултилатерализам, вредности утемељене као антипод реалполитике и милитаризма, трајно опредељују стратешко размишљање и деловање Немачке од краја Другог светског рата. Иако је темељ стратешке културе остао непромењен, промене су наступиле на нивоу становишта безбедносне политике. Ново безбедносно окружење и нови статус Немачке условили су потребу доказивања западног идентитет кроз активнију подршку међународним операцијама. Такви захтеви изазвали су колизију два темељна стуба стратешке културе, антимилиитаризма и мултилатерализма. Испуњење захтева савезника подразумевало је претходно дефинисање улоге оружаних снага на начин који ће омогућити и оправдати њихово ангажовање ван националне територије. Наведено указује на чињеницу да се питање улоге оружаних снага јавља као кључни елемент политичког идентитета и стратешке културе Немачке, у периоду пре, током и након Хладног рата. Становишта безбедносне политике, као начин промоције темељних вредности кроз политику, редефинисана су како би се успоставио склад темељних вредности. Стога су хладноратовска становишта (аверзија према унилатерализму, одвраћање и одбрана од напада на савезнике, уздржаност по војним питањима, итд), замењена новим становиштима безбедносне политике (примат мултилатерализма, превенције напада на савезнике, подршка међународним операцијама као савезничка армија, итд.). Промена начина операционализације темељних елемената кроз политику омогућила је помирење антимилиитаризма и мултилатерализма, на начин да је мултилатерализам одређен

као средство за превенцију милитаризма и рата у међународној заједници. Улога Бундесвера подразумевала је способност за предузимање политичких акција према обавезама из алијансе. У оквиру стратешког документа, питање употребе оружаних снага јавља се искључиво у контексту испуњавања обавеза према савезницима.

Становишта безбедносне политике нису битно измењена стратешким документом из 2006. године. Мултилатерализам је поново апострофиран као окосница спољнополитичког и безбедносног наратива и праксе. Кључна разлика стратешког документа из 2006. године у односу на претходни, јесте експлицитно помињање ангажовања војних инструмената у активностима савезника. Такође, Бундесвер је идентификован као *експедициона сила*, с обзиром на своје учешће у бројним међународним операцијама. Наратив овог стратешког документа говори у прилог ослобађања од стега прошлости, које су увелико биле присутне приликом доношења првог стратешког документа, којим је имплицитно указано на војну подршку савезницима. Дакле, у време усвајања другог стратешког документа, почетком 20. века Немачка је успела да превазиђе проблеме и ограничења у погледу употребе оружаних снага ван националне територије. Битна разлика у односу на претходни стратешки документ јесте истицање проактивне димензије безбедносне и одбрамбене политике. Дакле, есенцијална карактеристика становишта безбедносне политике дефинисаних Белом књигом из 2006. године тиче се оправдања активнијег ангажовање у активностима алијансе.

Последњи Бели папир усвојен 2016. године није донео измене становишта безбедносне политике. Ангажовање оружаних снага Немачке ван националне територије и даље је непосредно условљено активностима савезника. Перцепција Немачка као централне силе у Европи, због своје политичке и економске моћи, посматра се као могућност за предузимање активније улоге у промоцији мултилатерализма. Наведено указује на чињеницу да се стратешка култура доминантно заснива на мултилатерализму, сарадњи и уздржаности од политике моћи. Важна новина јесте укидање обавезног служења војног рока, што представља раскид са традицијом утемељеном на новом идентитету Немачке, када је обавезно

служење војног рока постављено као антипод историје елитног и професионалног статуса оружаних снага. Наведено указује на политичку стабилност Немачке у погледу дефинисања улоге и функције оружаних снага, која се темељи на прецизно одређеном скупу вредности које чине језгро националног идентитета. Дате вредности прокламоване су кроз становишта безбедносне политике и операционализоване кроз спољнополитичку праксу којом је Немачка доказала посвећеност мултилатерализму и антимилитаризму. Дакле, у постхладноратовском периоду Немачка је битно изменила становишта безбедносне политике, као начин промоције темељних вредности кроз политику. Основна мотивација ових промена јесте колизија темељних вредности и потреба за њиховим прилагођавањем у односу на ново безбедносно окружење. Становишта безбедносне политике фундаментално су измењена у стратешком документу усвојеном непосредно окончању Хладног рата. Новија стратешка документа донела су минималне измене становишта безбедносне политике, превасходно на плану наратива који је ослобођен табуа у вези са питањима улоге и ангажовање оружаних снага ван националне територије. Према томе, дефинисање улоге оружаних снага јавља се као централни сегмент измене стратешке културе у постхладноратовској ери.

Већина аутора сматра да су темељне вредности стратешке културе Немачке остале непромењене у постхладноратовској ери. Такво становиште уважава перспективу да је Немачка употребу оружаних снага дефинисала искључиво кроз испуњење обавеза према савезницима. У вези с тим, Немачка стратешка култура одређена је вредностима мултилатерализма и антимилитаризма. Премда теоријско становиште употребљено у овом раду не познаје могућност трансформације темељних вредности посредством измене у начину њихове промоције кроз политику, требало би размотрити ово питање на примеру Немачке, и уопште, креирати теоријски модел који омогућава такву повратну спрегу темељних вредности и становишта безбедносне политике. Континуиране и постепене измене начина операционализације темељних вредности могу водити ка преображавању њихове суштине промоцијом политика које их негирају. Наиме, антимилитаризам као један од две темељне вредности у основи стратешке културе Немачке изворно је

подразумевао потпуну уздржаност од употребе оружаних снага и војне силе у међународним односима. У вези с тим, редефинисање становишта безбедносне политике, којима се оружане снаге стављају у функцију измиривања обавеза према савезницима у оквиру НАТО пакта, битно подрива изворно поимање антимилиитаризма у основи стратешке културе Немачке. Томе треба додати и укидање обавезног служења војног рока, као једног од кључних симобла демилитаризације друштва и државе након пропасти Трећег рајха.

## РЕФЕРЕНЦЕ

Becker, Sophia. 2013. "Germany and War : Understanding Strategic Culture under the Merkel Government". Paris: Institut de Recherche Strategique de l'Ecole Militaire (IRSEM).

Berger, Thomas U. 1998. *Cultures of antimilitarism: National security in Germany and Japan*. Baltimor: Johns Hopkins University Press.

Booth, Ken. 1979. *Strategy and Ethnocentrism*. New York: Holmes & Meier Publishers Inc.

Brummer, Klas & Oppermann, Kai. 2016. "Germany's foreign policy after the End of the Cold War: 'becoming normal?'" *Oxford Handbooks Online: Political Science*, 1-30.

Duffield, John S. 1999. Political culture and state behavior: Why Germany confounds neorealism. *International organization*, 765-803.

German Federal Ministry of Defence [BVMG]. 1994. *White Paper: On the Security of the Federal Republic of Germany and the Situation and Future of the Bundeswehr*. Berlin: German Federal Ministry of Defence.

German Federal Ministry of Defence [BVMG]. 2006. *White Paper: On German Security Policy and the Future of the Bundeswehr*. Berlin: German Federal Ministry of Defence.

German Federal Ministry of Defence [BVMG]. 2016. *White Paper: On German Security Policy and the Future of the Bundeswehr*. Berlin: German Federal Ministry of Defence.

Gray, Colin S. 1986. *Nuclear strategy and national style*. Venice, CA: Hamilton Press.

Gray, Colin S. 1999. "Strategic culture as context: the first generation of theory strikes back". *Review of international studies* 25(1), 49-69.

Hoffmann, Arthur, & Longhurst, Kerry. 1999. "German strategic culture in action" *Contemporary Security Policy* 20(2), 31-49.

Johnston, Alastair Ian. 1995. "Thinking about strategic culture". *International security* 19(4), 32-64.

Klein, Bradley. 1988. "Hegemony and strategic culture: American power projection and alliance defence politics". *Review of international studies* 14(2), 133-148.

Longhurst, Kerry. 2004. *Germany and the use of force: The evolution of German security policy 1990-2003*. Manchester: Manchester University Press.

Longhurst, Kerry. 2000. "Strategic culture: the key to understanding German security policy?" PhD diss. University of Birmingham.

Mearsheimer, John J. 1990. "Back to the future: Instability in Europe after the Cold War". *International security* 15(1), 5-56.

Mohn, A. (2018). "Taking up arms in the fight for human rights: the development of German strategic culture since the end of the Cold War" PhD diss. University of Aberdeen.

Snyder, Jack L. 1977. *The Soviet Strategic Culture. Implications for Limited Nuclear Operations*. Santa Monica: The Rand Corporation.

Waltz, K. 2010. *Theory of international politics*. Illinois: Waveland Press.

Weber, Cynthia. 2013. *International relations theory: a critical introduction*. New York: Routledge.

Wendt, Alexander. 1995. Constructing international politics. *International security* 20(1), 71-81.



**Dusan Kesic**

## **STRATEGIC CULTURE OF GERMANY IN POST-COLD WAR PERIOD**

### **Resume**

The revitalized power of Germany after unification, according to the forecasts of neorealists, necessarily implied the aspiration to establish itself as a central power in Europe. As the neorealist predictions of the “Balkanization” of Europe were not materialized, that requires to adopt a different perspective, which will offer cultural and historical dimensions, contrary to neorealist acultural and ahistorical approach. The social constructivism as a theoretical approach and the concept of strategic culture are opposed to the ahistorical and the so-called “objective” variables, in the form of material capacities and technology. These variables are interpreted through the “lens” of strategic culture, which represents a culturally based understanding of the role of war in human civilization. The subject of this paper is the impact that the end of the Cold War had on the strategic culture of Germany. The aim of the paper is to analyze the patterns of “fine” strategic culture changes at the level of security policy standpoints. The stated objective is achieved by interpretations of Germany’s key strategic policy documents on security policy. The analysis of strategic culture has confirmed the continuity of foundational values, which is also the dominant position in the academic literature that focuses on this issue. On the other hand, the discontinuity of the security policy standpoint has been identified, they represent a way of promoting foundational values through policy. Changes in the security policy standpoint were a necessary consequence of the changed circumstances on the international scene and the need to reconcile the foundational elements that have collided. Defining the role of the armed forces emerges as a central segment of the change in strategic culture of Germany in the post-Cold War era.

**Keywords:** strategic culture, Germany, antimilitarism, multilateralism, social constructivism.

---

\* Овај рад је примљен 17. августа 2020. године, а прихваћен на састанку Редакције 15. септембра 2020. године.